

BEYÂNÎ TEZKİRESİ'NDE “ÖLÜM” KELİMESİNİN FARKLI İFADE BİÇİMLERİ*

Esra TONO¹

Öz

Ölüm, insan hayatının mutlak ve kaçınılmaz bir hakikatidir. Genellikle ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi şeklinde tanımlanan ölüm ve ölüm sonrası hakkındaki algılama, inanış ve uygulamalar kültürden kültüre, devirden devire değişmektedir. Her türlü çabanın sonuçsuz kaldığı ölüm, insanlığın en önemli kırılma noktalarından biridir. Ölüm insanın fiziksel varlığının sona ermesi olarak tanımlansa da aynı zamanda insanın hayatını şekillendirmesi bakımından da büyük bir anlam taşır. Ölüm ve onun farklı ifade biçimleri sadece insanoğlu için değil aynı zamanda her canlı için anlam ifade eden bir kavramdır. Geri dönüşü olmayan bu ölüm hadisesinin insana yaşatmış olduğu yoğun hüznün farklı kelimelerle ve edebi bir dille ifade edilmek suretiyle adeta bir sanat gösterisine dönüştürülmektedir. Şairlerin, yazarların, devlet adamlarının ve daha birçok meslek erbabının biyografilerinin anlatıldığı bir tür olan tezkirelerde ölüm ifadesi Türkçenin zenginliğinin imkanları kullanılarak farklı şekillerde dile getirilmiştir. Bu çalışmanın temelini oluşturan Beyânî Tezkiresi'nde yer alan şairler tek tek incelenerek ölüm kelimesinin kırk sekiz farklı ifade biçimi tespit edilmiştir. Eserde bulunan ölüm ifade şekilleri maddeler halinde gösterilmiş ve her bir ifade günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu çalışmada Beyânî Tezkiresi'ndeki şair biyografilerine dayanarak ölüm kelimesinin kaç farklı şekilde ifade edildiğini bulmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyânî Tezkiresi, ölüm, ölüm ifade biçimleri.

Different Expressions of the Word “Death” in Beyânî’s Tezkire

Abstract

Death is an absolute and inevitable reality of human life. It is generally defined as the separation of the soul from the body, resulting in the loss of one's physical existence. However, perceptions, beliefs, and practices regarding death and the afterlife vary across cultures and historical periods. Despite all efforts, death remains one of humanity's most significant turning points. While it is described as the end of a person's physical existence, it also holds great meaning in shaping human life. The concept of death and its various expressions carry significance not only for humans but for all living beings. The profound sorrow caused by this irreversible event is often transformed into an artistic expression through different words and literary styles. In biographical works known as *tezkire*, which narrate the lives of poets, writers, statesmen, and other professionals, the concept of death is expressed in diverse ways using the richness of the Turkish language. This study examines the poets included in *Beyânî Tezkiresi* and identifies forty-eight different expressions for the word “death.” These expressions are presented in a listed format, and each one is translated into contemporary Turkish. The aim of this study is to determine how many different ways the word “death” is expressed in *Beyânî Tezkiresi* based on the biographies of poets.

Keywords: Beyânî Tezkiresi, death, expressions of death.

* Geliş Tarihi: 21 Mayıs 2025, Kabul Tarihi: 18 Haziran 2025

Tono, E. (2025). “Beyânî Tezkiresi'nde “Ölüm” Kelimesinin Farklı İfade Biçimleri”. *Âlemnümâ İnsan ve Toplum*, 2 (2), 1-12.

¹ GAÜN, Gaziantep/ Türkiye, esratono229@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2785-6023.

GİRİŞ

Tezkireler, eski Türk edebiyatında şairlerin hayatları, edebi kişilikleri, eserleri hakkında bilgiler sunan biyografik bir kaynaktır. Terim olarak tezkire, belli bir alanda meşhur olan kim-selerin ve genel anlamıyla şâirlerin hayatlarını anlatan, şiiirlerinden örnekler veren eserdir (Yılmaz 2012:21). Çalışmamızın temelini Beyânî Tezkiresi oluşturmaktadır. XVI. yüzyılın en son tezkiresi Beyânî Tezkiresi'dir. Beyânî'yi edebiyat dünyasında unutulmaktan kurtaran bu eser, 1597-98 yılında tamamlanmış ve özel bir adı olmadığı için yazarının adıyla veya Tezkiretü's-şu'arâ olarak anılmaktadır (Sungurhan 2017:6). Çalışmamızda Beyânî Tezkiresi'ndeki ölüm ifadesinin farklı biçimlerdeki kapalı anlamları ele alınmıştır.

Ölüm insan hayatının kaçınılmaz bir gerçeğidir. Her insan doğar, büyür, yaşar ve vakti geldiğinde hayatı sona erer. Arapça'da mevt, vefât, helâk gibi kelimelerle ifade edilen ölüm hayatın karşıtı olup sözlükte "hayatın sona ermesi" anlamına gelir. Genellikle "ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi" şeklinde tanımlanan ölüm ve ölüm sonrası hakkındaki algılama, inanış ve uygulamalar kültürden kültüre, devirden devire değişmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>).

Ölüm her canlıyı ilgilendiren bir hakikattir. Ölüm de doğum gibi olağan ancak kabullenilmesi zor bir durumdur. Ölüm kültürden kültüre farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu bağlamda geleneksel kültürler ölümü bir son olarak değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak görmüşler; hayatı, daha sonra bir varoluş biçimiyle yer değiştirecek bir sürekliliğin parçası olarak kabul etmişlerdir (Hökelekli 1991:15).

Tasavvuf düşüncesinde ölüm, maddi olan bu dünyadan ayrılıp gerçek olan dünyaya yani ahirete göç etmek anlamına gelmektedir. Hakikat ahirettir. Ölüm bu yüzden ayrılık olarak düşünülmez, aksine insanın gerçek olan yurduna bir dönüştür. Tasavvufi düşüncede ölüm, sadece bedenin ölümüdür. Ruhun ölümü diye bir şey yoktur. Ölüm, Allah Teâlâ'dan gelen ruhun tekrar ona dönmesi, karanlıklardan kurtulup aydınlığa kavuşması, gerçek ve sonsuz bir hayata başlamasıdır (Çelik 2009:122). Mevlana ölümü Allah'a kavuşma, onunla buluşma olarak görür ve Şeb-i Arûs (Düğün Gecesi) olarak ifade eder. Kişi, bu dünyada Tanrı ile beraber olduğu müddetçe ölüm asıl sevgili olan Tanrı ile arada bir perdedir. Sevgiliye kavuşma arzusu, bu perdenin bir an önce kalkmasını zorunlu kılmaktadır (Yazoğlu ve İmamoğlu 2007:15). Mevlana'ya göre ölüm bir perde değişimidir. Gerçek olan vuslat ölümle gerçekleşir.

Yunus Emre ölümü fânî olan bu dünyadan gerçek olan dünyaya yani ahirete bir geçiş olarak görür. Yunus Emre'ye göre ölüm korkulacak olan bir durum değildir. Yunus, ölümden korkmaz, ölümü bir perde olarak görür ve asıl olan hayata bir göç olarak düşünür.

Ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın

Çün kim işe yararsın bu söz fâsid da'vîdür (Tatçı 1998: 28).

Bu dünyanın gelip geçici bir mekân, asıl hedefe ulaşmak için aşılması gereken bir menzil, bir konaklama yeri olduğunu, asıl ve ebedî hayatın ahiret âleminde yaşanılacağını, bundan ötürü de gönül denilen o ilahî cevherin dostluk, sevgi ve muhabbet erdemleriyle parlatılmasını ister (Araz 2007: 4).

Türkçe söz varlığı bakımında zengin bir dildir. Bir anlamın birden fazla kelime ile ifade edilmesi o dilin ifade gücünü artırır. İnsanın duygu ve düşüncelerini daha etkili bir şekilde ifade etmesine olanak sağlar. Çalışmamızın temelini oluşturan Beyânî Tezkiresi'nde ölüm kelimesi kırk sekiz farklı şekilde ifade edilmiştir. Çalışmamızda kırk sekiz farklı ölüm tabiri gösterilmiştir. Şairler için kullanılan ölüm ifadeleri maddeler halinde verilmiştir. Arkasından bu ifadeler günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Ölüm Kelimesinin Beyânî Tezkiresi'nde Kullanımı

1.Âhirete İntikal/Nakl Etmek: *Âhirete intikal etmek* ifadesi, dünyadan öteki tarafa gitmek yani ebediyete göç etmek anlamına gelmektedir. Türkler genel olarak ölümden sonraki

hayata ve tekrar dirilişe inanan bir toplumdur. Türklerin tasavvurlarındaki ahiret hayatının gayet konforlu olup dünyadayken iyilik yapmış kişilerin öteki tarafta daha mutlu yaşadığına, orada insanların amellerinden dolayı Tanrı'ya hesap vereceğine inanılmaktadır (Biçer 2021: 257). Ölüm bir yok oluş değil tam aksine gerçek olan bir var oluşa geçiştir. Geçiş yapılan yani gidilen öteki tarafın ismi ahirettir. Bu ifade hayatımızdaki insanları kaybettikten sonra kullanılır. İnsan yakın olduğu birini kaybettiği zaman duygusal bir çöküş yaşar ve yas tutar. Ölüm kelimesi hayatımızdaki insanlar dışında tanımadığımız kişiler için bile kullanıldığında insanı etkileyen bir kavramdır. Bu yüzden biraz da olsa insanlar yakınlarının kayıplarından daha fazla etkilememesi için ölüm ibaresi dolaylı yoldan anlatılmıştır. Âhirete intikal etmek ifadesi bunlardan biridir.

B.T: ... saltanat-ı fânîyi saltanat-ı bâkîye istibdâl idüp *âhirete intikal itmişdür* (s.15).
(...geçici saltanatı ebedi saltanata değiştirip beka alemine göç etmiştir.)

2.Ömri Ahire İrmek: İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçirmiş olduğu süreye ömür denir. Her insana verilen bir ömür süresi vardır. Ömür, ayette *“Her ümmet için takdir edilmiş belli bir süre vardır. Bu sürenin sonu geldiğinde artık onu ne bir an geciktirebilirler, ne de bir an öne alabilirler.”* (Araf 9/34) şeklinde ifade edilir. *Ömri ahire ermek* ifadesi ile insanın ömrünün son bulduğu ve artık bedeni hayatının sona erdiği anlamına gelmektedir. Bu ifade ile ölüme karşı olan olumsuz hisleri biraz da olsa azaltılmaya çalışılmıştır.

B.T: Sonra kasaba-i Ruscukda Tuna kenârında bir zâviye binâ idüp bakıyye-i *ömrini anda âhir itmişdi* (s.190).

(Sonra Ruscuk kasabasında Tuna kenarında bir zaviye yapıp orada ömrünü sonlandırmıştır.)

3. Mertebe-i Şehadete Ermek: Mertebe-i şehadete ermek ifadesi, Allah yolunda canını feda eden bir kişinin **şehitlik mertebesine ulaşması** anlamına gelir. Bu kavram, şehitliği sadece fiziksel bir ölüm olarak değil, aynı zamanda **manevi bir yücelik ve ilahi bir lütuf** olarak ele alır. İslam inancında şehitlik, en yüksek manevî mertebelerden biri olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de şehitlerin aslında **ölü olmadığı**, bilakis Allah katında diri oldukları belirtilir: *“Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Bilakis, onlar diridirler fakat siz bunu bilemezsiniz.”* (Bakara 2/154). Şehitlik, **sadece savaş meydanında ölmekle sınırlı değildir**. Hadislerde, **Allah'a bağlılık içinde hayatını kaybedenlerin de şehitlik mertebesine ulaşabileceği** belirtilmiştir. Mertebe-i şehadet, **sadece bedenlen savaşarak değil, hak, adalet, ilim ve iman uğruna yaşanan mücadeleler sonucu da erişilebilen yüce bir makamdır**. Hem dünyevi hem de uhrevi olarak en büyük mertebelerden biri kabul edilir.

B.T: Ba'dehû çeşm-i zemânenen ayne'l-kemâl irişüp ba'zı erbâb-ı şikâk ittifâk ile Sultân-ı âfâkı Sultân Süleymân Hâna nifâk idüp iftirâ vü ihtilâf ile mezbûrı tettebbu kahr-ı sultânî ile *mertebe-i şehâdete irişdurdiler* (s.220).

(Daha sonra zamanın gözüyle tam bir kemale ulaşarak, bazı muhalif kimseler (düzenbazlar) ittifak edip, âlemlerin sultanı Sultan Süleyman Han'a ara bozuculuk yapmak suretiyle haksız suçlama ve muhalefet yoluyla adı geçen kişiyi sultanın gazabına uğratıp nihayetinde onu şehadet mertebesine ulaştırdılar.)

4. Şerbet-i Şehadet Olmak: Şehadet şerbeti içmek, yani İslam kültüründe ve eski edebiyatta sıkça geçen "şehit olmak" anlamına gelir. Dünyevi çıkarlar uğruna değil, Allah rızası için mücadele eden bir ruh halini ifade eder. Kişinin ölümünün, sıradan bir ölümden farklı olarak ilahi bir mükafatla sonuçlanacağına inanılır. Şehitler, kıyamet günü en yüksek derecelerde olacak ve Allah katında özel bir konumda bulunacaktır. Savaşta veya dini bir mücadelede şehit olmanın hem kutsal hem de hüzünlü yönlerini anlatan bir ifadedir.

B.T: Hicret-i nebeviyyenün tokuz yüz altmış senesinde sâkî-i devrân elinden peymânesi toluپ câmkeş-i *şerbet-i şehâdet olmuşdur* (s.17).

(Peygamberimizin hicretinin 960. yılında, zamanın sakisinin elinden kadehi dolmuş ve şehadet şerbetini içmiştir.)

5. Ömrü Encâma Ermek: *Ömrü encâma ermek* ifadesi, **hayatın sona ermesi, yaşamın bitmesi, ölüm vaktinin gelmesi** anlamlarına gelir. Edebi ve tarihi metinlerde, birinin vefat ettiğini anlatmak için kullanılan zarif bir ifadedir.

B.T: Lâkin sipihr-i mekkâr ol mahlası kendüye nâ-mübârek eyleyüp serdâr-ı rafaza vü melâhide olan şâh-ı pür-tebâha ilticâ itdürdi ve anda kârı tamâma ve **ömri encâma irişdi**. (s.18)

(Fakat hilekâr felek (gökyüzü, kader) ona uğursuz bir son hazırlayarak, Rafizîler ve zındıkların başı olan o bedbaht şâh'a sığınmasına sebep oldu ve orada işi tamamlandı ve ömrü sona erdi.)

6. Ruh-ı Cismin Rabb-ı Kerîme Teslim Eylemek: *Ruh-ı cismin Rabb-ı Kerîme teslim eylemek* ifadesi, **bedendeki ruhu Yüce Rabbine teslim etmek, yani ölmek, vefat etmek** anlamına gelir. Allah'ın bize vermiş olduğu emanetini, canını sahibine teslim etmektir.

B.T: Sene tokuz yüz kırkda *rûh-ı cismin Rabb-ı kerîme teslim eylemişdür* (s.23).

(Hicri 940 yılında bedendeki canını Yüce Rabbine teslim etmiştir.)

7. Fevt Olmak: Fevt, bir daha ele geçmemek üzere kaybetmek, elden çıkarma, kaçırma, ölmek anlamına gelir. Şairler, ölüm temasını işlerken sıkça bu ifadeyi kullanmışlardır. Özellikle padişahların, devlet büyüklerinin veya önemli şahsiyetlerin vefatını anlatan mersiyelede ve tarih düşürme beyitlerinde **fevt olmak** ifadesine rastlanır.

B.T: Niçe zemândan sonra Karaferiede medrese alup anda *fevt olur* (s.35).

(Bir süre sonra Karaferiye'de bir medrese alarak oraya yerleşmiş ve orada vefat etmiştir.)

8. Vefat etmek: Ölüm, bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat (Türkçe Sözlük 2011:1847) anlamlarına gelir. Eski Türkçe metinlerde ve Karahanlı Türkçesi metinleri Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Divanü Lugati't-Türk ve Karahanlıca Kur'an Tercümesi'nde 'vefât' kelimesinin görülmediğini, 14.yüzyıldan itibaren tarihî Türk lehçelerinde görülmeye başladığını belirtir. Kelimenin isim olarak kullanılışı dışında, yardımcı fiillerle birleşik fiil kuruluşunda da kullanıldığını söylemektedir (Abik 2005:14).

Vefat kelimesi ölmeyi anlatan ifadelerin başında gelir. Herkesin yaşamış olduğu bu dünyanın ölümlü bir dünya olduğunu bilmesine rağmen yine de ölümü kabul etmek insanoğlu için kolay değildir. Ölüm insan için kaçınılmaz bir gerçekliktir. Her insan bir gün ölümle karşı karşıya kalacaktır.

B.T: ... ba'dehû beş def'a kâzî'asker olup sonra sene semân ve elf Ramazanının evâsında *vefât itdi* (s.37)

(... ardından beş kez kazaskerlik yapmış ve daha sonra 1008 yılının Ramazan ayının ortalarında vefat etmiştir.)

9. Terk-i Âlem-i Fânî Etmek: Terk-i âlem-i fânî etmek ifadesi bu dünyadan göçmek, fânî dünyayı bırakmak anlamına gelmektedir. Divan edebiyatında ölüm, genellikle bir kavuşma olarak görülmüş, özellikle tasavvufî metinlerde **fânî dünyadan bâki olana (Allah'a) geçiş** olarak yorumlanmıştır.

B.T: Sultân Selîm-i kadîm zemânında kâtib-i Dîvânı iken *terk-i âlem-i fânî itmişdür* (s.42).

(Eski Sultan Selim zamanında Divan kâtibi iken fani dünyayı terk etmiştir.)

10. Terk-i Köhne-Cihân Etmek: Terk-i köhne-cihân etmek ifadesi, eskimiş dünyayı terk etmek, bu fani dünyadan göçmek, vefat etmek anlamına gelmektedir. Bu ifade, divan edebiyatında ölümün edebi ve mecazi bir anlatımı olarak sıkça kullanılmıştır. **Tasavvufi** bir anlam da taşır, çünkü dünya **köhne (eski, geçici, rağbet görmeyen)** olarak nitelendirilir ve asıl hayatın ahirette olduğuna inanılır. Tasavvufta **terk-i köhne cihan etmek**, sadece fiziksel ölüm anlamına gelmez; aynı zamanda **dünyaya olan bağlılığı bırakmak, nefsin arzularından vazgeçmek ve fânî olanı bırakıp bâkî olana yönelmek** anlamlarını da taşır.

B.T: Kasaba kâdîsı olup ba'dehû hacc-ı şerîfe varup lebbeyk-i gûyân **terk-i köhne-cihân itmişdür** (s.44).

(Kasabanın kadısı olup, daha sonra kutsal hac görevini yerine getirmek üzere gittiği Kabe'de "Lebbeyk" diyerek eskimiş dünyayı terk etmiştir (vefat etmiştir).)

11. Maktûl Olmak: Maktûl olmak, öldürülmek, katledilmek anlamına gelen bir ifadedir. Hem gerçek anlamda öldürülmeyi hem de aşk, tasavvuf veya mecazi anlamda derin bir yok oluşu ifade edebilir.

B.T: Âşıklar dil-ber elinden katl olunmak ma'kûl iken bu dil-ber âşık eliyle **maktûl olmuşdur** (s.45).

(Âşıkların sevgili elinden öldürülmesi mantıklı iken (geleneğin aksine) bu sevgili âşıkın eliyle öldürülmüştür.)

12. Âlem-i Bekâya Rihlet Etmek: Rihlet etmek; geçmek, göçmek, göç eylemek, ölmek anlamlarına gelmektedir. Âlem-i bekâya rihlet etmek, sonsuz olan aleme, ahirete göç etmek anlamına gelmektedir. Dünyayı terk edip Allah'a kavuşmaktır. Ebedi olana intikal etmektir. "*Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve mal ile evlat çoğaltma yarışından ibarettir. (Bu hayat) bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ekin ekincileri hayran bırakır. Sonra kurur, sen onu sararmış görürsün, sonra da çerçöp olur. Ahirette ise çetin bir azap ve Allah'tan bir mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir.*" (**Hadîd 57/20**) ayet-i kerimesi mucibince dünya hayatının süsüne aldanmamalı, asıl hayatın ahiret olduğu ve dünyanın bir imtihan yurdu olduğu unutulmamalıdır.

B.T: ... sene tokuz yüz yirmi ikide **âlem-i bekâya rihlet itmişdür** (s.59).

(...sene 922'de ebedi aleme (ahirete) göç etmiştir.)

13. Terk-i Cihân-ı Fânî Etmek: Terk-i cihan-ı fânî etmek, fani olanı yani geçici dünyayı bırakıp ahirete göç etmektir. "*Fakat siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa ahiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır (A'lâ 87/16-17)*" ayet-i kerimesinden yola çıkarak dünya hayatının kalıcı olmadığını, kalıcı ve sonsuz olanın ahiret olduğu söylenmiştir.

B.T: Sene erba'in ve tis'ami'ede **terk-i cihân-ı fânî idüp...** (s.69).

(940 yılında fani dünyayı terk ederek...).

14. Bahr-i Fenâya Gark Olmak: Bahr-i fenâya gark olmak, fani dünyadan tamamen ayrılmak, ölmek anlamına gelmektedir. Sadece fiziksel bir ölüm ifade edilmez aynı zaman nefsin yok edilerek Allah'a ulaşma anlamına da gelmektedir. Mevlânâ'nın '**Şeb-i Arûs' (Düğün Gecesi)**' kavramı da bu anlayışla örtüşür. O, ölümü bir son değil, **Allah'a kavuşma günü** olarak görmüştür. Bu yüzden bahr-i fenâya gark olmak ifadesi, sadece ölümü değil, aynı zamanda Allah'a vuslatı ifade eder.

B.T: Mukaddemâ müderris ba'dehû Mısır etrâfına kâdı olup Arabzâde ile Mısra gider iken keşî-i vücûdı tez bâd-ı mihnet-i rûzgârdan **bahr-ı fenâya gark olmuşdur** (s.69).

(Önceleri müderris olup sonrasında Mısır çevresine kadı olarak atandı. Arabzâde ile birlikte Mısır'a giderken varlık gemisi(vücudu) zamanın mihnet rûzgârından(çektiği sıkıntılardan) dolayı yokluk denizine gömüldü.)

15. Âlem-i Kudse İntikâl ve İrtihâl Etmek: Âlem-i kudse intikal ve irtihal etmek, ilahi aleme göç etmek, vefat etmek anlamına gelmektedir.

B.T: ...Kudüs-i şerîf kâdîsı olup sefer ü intikâl esnâsında *âlem-i kudse intikâl u irtihâl eylemişdür* (s.77).

(...Kudüs-i Şerif kadısı olup, yolculuk sırasında kutsal âleme göç etmiştir.)

16. Cânib-i Âlem-i Câvidâna Revân Olmak: Cânib-i âlem-i câvidâna revân olmak ifadesi ile sonsuz olan aleme yol almak anlamına gelmektedir. Artık ölümün olmadığı tamamen gerçek olan aleme geçiş yapılmaktadır.

B.T: Sene tokuz yüz otuzda kayd-ı tenden Revânî âzâd olup *cânib-i âlem-i câvidâna revân oldu* (s.79).

(930 yılında Revânî beden kaydından özgürleşerek ebedi âleme doğru yola çıktı.)

17. Ömri Hatm Olmak: Hatm kelimesi sona ermek, bitirmek anlamına gelmektedir. Hatm kelimesinin bu anlamından yola çıkarak ömri hatm olmak ifadesi ile kast edilen mananın ölmek olduğu anlaşılmaktadır. Ölüm Allah'ın takdiridir ve yazgıya boyun eğmek gerekir.

B.T: Zümre-i kuzâtıdan olup sene tokuz yüz yetmişde kazâ-yı mahtûm ile *ömri hatm olmuşdur* (s.80).

(Kadılar zümresinden olup, 970 yılında takdir edilen kader gereği ömrü sona ermiştir.)

18. Ömrinün Zemânı Nihâyet Bulmak: Nihayet son bulmak anlamına gelmektedir. Ömrünün zammının son bulması yani vefat etmek anlamına gelmektedir. Her insan için dünyada ayrılan bir süre vardır. Bu süre bittiği zaman dünyadan ahrete göç edilir.

B.T: Dânişmend iken Şehzâde Sultân Mustafa âsitânesinde kâtib olup fetret-i katli-i şehzâdede erkân-ı Dîvânı perîşân olduğu zemânda *ömrinün zemânı nihâyet bulup* nâ-bûd u nâ-peyda olmuşdur. (s.83)

(Dânişmend iken, Şehzade Sultan Mustafa'nın dergâhında kâtip oldu. Şehzadenin katli sebebiyle ortaya çıkan kargaşa döneminde, Divan erkânının perişan olduğu sırada ömrünün süresi sona erip yok oldu.)

19. Emânet-i Cânını Emîn-i Ervâha Teslîm Etmek: Emânet-i cânını emîn-i ervâha teslîm etmek, emanet olan canın Allah'a yani gerçek sahibine teslim etmek anlamına gelmektedir. Ruh Allah'ın insana vermiş olduğu bir emanettir. Nitekim ayet-i kerimde de belirtilmiştir: *"Allah, ölüm anında ruhları alır; ölmeyenlerin ruhlarını ise uykularında alır. Sonra, haklarında ölüm hükmü verilmiş olanların ruhlarını tutar, diğerlerini ise belirlenmiş bir vakte kadar salıverir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır."*(Zümer 24/42) Ruhun Allah'ın emrinde olduğu ve vakti geldiğinde Allah'ın onu aldığı açıkça ayette görülmektedir.

B.T: Merhûm Ebû's-su'ûddan mülâzım olup müderris iken *emânet-i cânını emîn-i ervâha teslîm itmişdür* (s.84).

(Merhum, Ebussuud Efendi'den mülâzım olup (onun öğrencisi olarak görev almış) ve müderris iken ruh emanetini ruhların koruyucusuna (emanet sahibi olan Allah'a) teslim etmiştir.)

20. Âftâb-ı rûhı Sehâb-ı Vücûd-ı Unsûrîden Müncelî Olmak: Âftâb-ı rûhı sehâb-ı vücûd-ı unsûrîden müncelî olmak ifadesi, ruh güneşi, unsurî beden bulutundan sıyrılıp ortaya çıkmıştır (vefat etmiştir). Bu ifade, tasavvufi ve edebi bir dille **ölümü, ruhun bedenden sıyrılıp özgürleşmesidir** Tasavvufta beden **fani bir örtü, geçici bir bulut**, ruh ise **ebedi bir ışık, güneş** olarak görülür. Ölüm, ruhun beden engelinden kurtulup asıl yurduna dönmesi olarak kabul edilir.

B.T: ... sene tokuz yüz yetmişde *âftâb-ı rûhı sehâb-ı vücûd-ı unsûrîden münceî olmuşdur* (s.88).

(Sene 970'te ruh güneşi, beden maddesinin bulutundan sıyrılıp parlamıştır (ortaya çıkmıştır).)

21. Ser-menzil-i Sa'âdet-i Ebediyyeye Vâsıl Olmak: Ser-menzil-i sa'âdet-i ebediyyeye vâsıl olmak, ebedi saadet yurdunun son durağına ulaşmak yani vefat etmek anlamındadır.

B.T: Sene tokuz yüz kırk beşde *ser-menzil-i sa'âdet-i ebediyyeye vâsıl olup...* (s.91).
(945 yılında ebedî saadetin en yüksek menziline ulaşarak...).

22. Ömri Gâyete İrmek: Ömri gâyeteye irmek ifadesi, ömrünün sonuna geldiği yani vefat ettiği anlamına gelmektedir. Hayatın sonu her insan için gerçekleşen olağan bir geçiştir.

B.T: Âhirü'l-emr Hasan Begden mülâzemet ile *ömri gâyeteye irmişdür* (s.95)
(Sonunda, Hasan Bey'in hizmetinde bulunarak ömrünün sonuna ulaşmıştır.)

23. Dünyadan Güzer Etmek: Dünyadan geçmek anlamındadır. Ölümü anlatmaktadır. Dünya insanın gurbet yeridir. Asıl yurdu ahirettir. İnsan buradan asıl yurduna doğru göç eder.

B.T: Kemâl Paşazâdeden mülâzım olup Bagdâd seferinde *dünyâdan güzer itmişdür* (s.100).

(Kemâl Paşazâde'nin yanında öğrenci olup Bağdat seferi sırasında bu fani dünyadan geçmiştir.)

24. Emr-i Mahtûma Râzî Olmak: Emr-i mahtûma râzî olmak, Allah'ın hükmüne razı gelmek anlamına gelmektedir. Ölüm Allah'ın takdiridir ve buna razı gelmek gerekir. Ölüm kaçınılmaz bir kaderdir.

B.T: Sultân Selîm-i mâzî devrinde Kefede kâdî iken *emr-i mahtûma râzî olmuşdur* (s.102).

(Geçmiş Sultan Selim döneminde Kefe'de kadı iken ilahi takdire razı olmuştur.)

25. Merâtib-i Ukbâ Urûcına Vâsıl Olmak: Merâtib-i ukbâ urûcına vâsıl olmak ifadesi, ahiret mertebeleri yani ölüm sonrasına yükselerek Allah'a kavuşmak tabiriyle ölüm kast edilmiştir. Ölüm bir yok oluş değil ahiret mertebesine yükseliştir.

B.T: Mülâzım iken *merâtib-i ukbâ urûcına vâsıl oldu* (s.106).
(Mülâzım iken ahiret mertebelerine yükseldi).

26. Kazâ-yı Baht Etmek: Kaderde alın yazımızda olanı yerine getirmek anlamındadır. Alın yazısında olanı yaşamak özellikle de ölüm vakti geldiğinde insanın boynunun kıldan ince olduğu ve bu hükme boyun eğmesi gerektiği anlatılmaktadır.

B.T: Sofya kâdîsı iken *kazâ-yı baht itmişdür* (s.109).
(Sofya kadısı iken alın yazısında olan kaderi yaşamıştır.)

27. Âlem-i Ukbâya Revân Olmak: Âlem-i ukbâya revân olmak, ölüm sonrası hayata yol almak anlamındaki ifade, ölümü anlatmaktadır.

B.T: Necâtî'nün akabince kendi dahı eglenmeyüp *âlem-i ukbâya revân olmuşdur* (s.110).

(Necâtî'nin ardından kendisi de fazla oyalanmayıp ahiret âlemine yol almıştır.)

28. Kevkeb-i Vücûdî Magrib-i Fenâda Gârib Olmak: Kevkeb-i vücûdî magrib-i fenâda gârib olmak, varlık yıldızı yani kişinin hayatı fani alemin sonunda yok oldu anlamındaki ifade vefat etmeyi anlatmaktadır.

B.T: ... katiplikten ayrılıp düşüp *kevkeb-i vücûdî magrib-i fenâda gârib oldu* (s.113).
(Yazı yazmaktan da azade olup varlık yıldızı yokluk batısında kayboldu.)

29. Kazâ-yı Mahtûma Rızâ Vermek: Kazâ-yı mahtûma rızâ vermek, kaçınılmaz kaderi alınyazısında belirlenen son anlamındaki ifade genellikle ölümü anlatmaktadır.

B.T: Kırk akçe kâdî iken *kazâ-yı mahtûma rızâ virmişdür* (s.114).
(Kırk akçe maaş alan kadı iken alın yazısında takdir edilen kaderine razı olmuştur.)

30. Andelîb-i Cânî Gülistân-ı Cinânda Gazel-Hân olmak: Ruh bülbülü cennet bahçesinde gazel okumaya başladı anlamına gelmektedir. Ruhun cennette olması ile ölüm anlatmaktadır. Cennet ruhun sonsuz saadete ulaştığı yerdir. Bu anlatımla ölümün olumsuz duygusunun yerine sevinç, ilahi bir kavuşma anlatılmaktadır.

B.T: Yüz elli akçe Zagra kâdîsı iken sene tokuz yüz seksende *andelîb-i cânî gülistân-ı cinânda gazel-hân olmuşdu*. (s.120).

(Yüz elli akçe maaş alan Zagra kadısı iken 980 yılında ruh bülbülü cennet bahçelerinde gazel okumaya başlamıştır.)

31. Sahn-ı Cennet-i Firdevse Âzîm Olmak: Cennetin en yüksek makamına (Firdevs) doğru yolmak ifadesindeki anlamla ölüm anlatılmaktadır. "Firdevs, Kur'an'da biri "cennâtü'l-firdevs" (el-Kehf 18/107), diğeri sadece "firdevs" (el-Mü'minûn 23/11) şeklinde olmak üzere iki yerde geçer. Bu âyetlerde iman edip iyi davranışlarda bulunanların firdevs cennetlerine girecekleri, namazlarında huşû gösterip boş şeylerden yüz çeviren, zekâtlarını veren, iffetlerini koruyan, emanete ve verdikleri söze riayet edenlerle namazlarını sürekli kılanların burayı hak edecekleri bildirilmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>).

B.T: Sahn müderrisi iken *sahn-ı cennet-i firdevse âzîm olmuşdur* (s.122).
(Sahn müderrisi iken Firdevs cennetinin meydanına doğru yola çıkmıştır.)

32. Âlem-i Kudse Revân Olmak: Kutsal aleme, ahirete geçmek ifadesindeki anlamla ölüm anlatılmaktadır.

B.T: Sahn müderrisi iken Şehzâde Sultân Mehemmede hâce olup akab-ı sûr-ı pür-sürûr Şehzâde-i mesfûrda murg-ı revânı *âlem-i kudse revân oldu* (124).

(Sahn müderrisi iken Şehzade Sultan Mehmed'e hoca olup, neşe dolu düğünün ardından bahsi geçen şehzadenin yanında can kuşu kutsal âleme doğru yol aldı.)

33. Âlem-i Ukbâya Rihlet Etmek: Ahiret alemine doğru yola çıkmak ifadesi ile ölüm anlamı anlatılmaktadır.

B.T: ... emrine icâbet idüp *âlem-i ukbâya rihlet etmişdür* (s. 132).
(...emrine icabet edip ahiret âlemine göç etmiştir.)

34. Terk-i Âlem-i Fânî ve Azm-i Mülk-i Câvidânî Eylemek: Geçici dünyayı terk edip sonsuz mülk diyarına yönelmek tabiriyle ölüm anlatılmaktadır.

B.T: ... sene bin beşde *terk-i âlem-i fânî ve azm-i mülk-i câvidânî eyledi* (s.134).
(1005 yılında, fani dünyayı terk edip, sonsuzluk mülküne doğru yol aldı.)

35. Azm-i Serây-ı Câvidânî Kılmak: Sonsuz saraya yönelmek tabiriyle ahiret yurduna geçmek anlamında ölüm kastedilmiştir.

B.T: Ze'âmetle kâtib-i Dîvânî olup Vezîr-i Sâni Piyâle Paşaya intisâbla kâmrânı iderken *azm-i serây-ı câvidânî kılmışdur* (s.144).

(Ze'amet karşılığında Divan kâtibi olup ikinci vezir Piyale Paşa'ya bağlanarak mutlu bir şekilde görev yaparken sonsuzluk sarayı olan ahiret yurduna doğru yol aldı.)

36. Âzim-i Firdevs-i Berîn Olmak: En yüksek cennet makamına yönelmek ifadesindeki anlam ile ölüm anlatılmaktadır.

B.T: Hudûd-ı seb'inde *âzim-i firdevs-i berîn olmuşdur* (s.150).
(Yetmiş yaş civarında en yüce cennete doğru yönelmiştir.)

37. Mülk-i Ademe Revân Olmak: Yokluk, hiçlik (tasavvufta fani dünya sonrası varlığın son bulduğu hâl) diyarına yönelmek ifadesiyle ahrete geçmek anlamı anlatılmaktadır. Ölüm, **fani dünyadan ebedi âleme geçiş olarak tasvir edildiği gibi, bazen "âdem" (yokluk) kavramıyla da ifade edilirdi.** Dünya hayatının bir yanılsama olduğu ve gerçek varlığın ölümle yeniden şekillendiğine inanılmaktadır.

B.T: Erbâb-ı hırfetden iken tâlib-i ma'rifet olup fârig ü âzâde etrâf-ı âlemi seyr ü temâşâda iken *mülk-i ademe revân olmuşdur* (s.154).

(Zanaat ehli iken bilgi ve irfan talep edip dünyadan el etek çekerek serbestçe âlemi gezip dolaştığı sırada yokluk diyarına yola koyulmuştur.)

38. Ravza-i Dârü'l-Karârda Karâr-ı İhtiyâr Etmek: Cennet bahçesinde sonsuz huzuru seçmiştir, cennete kavuşmuştur ifadesi ile vefat etmek anlamı anlatılmıştır.

B.T: Tarîk-i tadrîsde sâbit ü üstüvâr iken unfuvân-ı cevânîde nihâl-i vücûdı esip rûzgâr-dan bî berg ü bâr olup *ravza-i dârü'l-karârda karâr-ı ihtiyâr itmişdür* (s.155).

(Eğitim yolunda kararlı ve sağlam bir şekilde ilerlerken, gençliğin baharında varlık fidanı rûzgârdan yapraksız ve meyvesiz kalmış ve nihayet cennet bahçesinde ebedi huzura kavuşmuştur.)

39. Yûnusvâr Batın-ı Hutda Karâr Etmek: Hz. Yunus gibi balığın karnına yerleşmek ifadesi ile kişinin kabre girmesini tasvir ederek ölüm anlatılmaktadır. Bu ifade, **Hz. Yunus'un (a.s.) kıssasına atıfta bulunarak, vefat eden kişinin kabre girdiğini anlatan bir anlatımdır.** Ölüm, **dünya hayatından ayrılıp kabre intikal etmek şeklinde tasvir edilir.** Burada **'batın-ı hut'** (balığın karnı), kişinin mezara girmesiyle benzerlik kurularak kullanılan bir ifadedir.

B.T: ...ol bahr-ı bî-kenârda garîk-i lücce-i bevâr olup *Yûnusvâr batın-ı hutda karâr itmişdür* (s.160).

(O sonsuz denizde dalgalar içinde boğulmuş ve Yunus gibi balığın karnında karar kılmıştır)

40. Revân-ı Bâg-ı Cinâna Revân Olmak: Cennet bahçesine hareket eden ifadesi ile ahirete geçiş anlamında vefat etmeği anlatmaktadır.

B.T: ... sene tokuz yüz toksan ikide *revân-ı bâg-ı cinâna revân oldu* (s.176)
(992 yılında cennet bahçesine doğru yol aldı.)

41. Semt-i Ademe Sürmek: Yokluk diyarına yönelmek ifadesi ile ahirete intikal etmek anlamı kastedilmiştir.

B.T: ... sarsar-ı fenâ keştî-yi hayâtını *semt-i âdeme sürmüşdi* (s.178).
(...faniliğin sert rûzgârı hayat gemisini yokluk diyarına götürmüştü.)

42. Urûc-ı Âlem-i Bekâ Eylemek: Sonsuz âleme çıkmak ifadesiyle ölüm anlamı anlatılmaktadır.

B.T: ... sene tokuz yüz on sekizde Mesîhâsâ *urûc-ı âlem-i bekâ eylemişdür* (s.187).
(...918 yılında, Hz. İsa (a.s.) gibi beka âlemine yükselmiştir.)

43. Teslîm-i Cân Etmek: Ruhunu teslim etmek anlamındadır. Emaneti yani canı Allah'a iade etmek.

B.T: ...ferman-ı Hakk irişüp anda *teslîm-i cân itmışdür* (s.189).
(...Allah'ın fermanı(ecel emri) ulaşınca canını teslim etmiştir.)

44. Âzim-i Kazâ-yı Lâ-Mekân Olmak: Mekandan münezzeh olarak Allah'ın huzuruna yönelmek ifadesi ile ahirete göç etmek anlamı anlatılmaktadır.

B.T: Sene tokuz yüz altmış yedide *âzim-i kazâ-yı lâ-mekân olmuşdur* (s.197).
(967 yılında mekândan münezzeh olan ilahi huzura yönelmiştir.)

45. Defn Olmak: Vefat eden insanı mezara koyma eylemine verilen addır.

B.T: ... cenâb-ı Hazret-i Mevlâya teveccüh idüp Kubûrû's-sâlihinde *defn olunmuşdur* (s.198).
(...cenabı Allah'ın huzuruna yönelerek salihler kabristanına gömülmüştür.)

46. Çengâl-i Çîr-i Ecel: Ölümün yırtıcı pençesi anlamına gelmektedir.

B.T: Sene tokuz yüz on dördte kendünün dahı *çengâl-i çîr-i eceld*den necâtî müyesser olmayup tu'me-i neheng-i gûr olmuşdur (s.206)
(Sene 914 yılında kendisi de ölümün yırtıcı pençesinden kurtulamayarak kabir timsahına yem olmuştur.)

47. Keşte-i Şemşîr Şer'-i Şerîf Olmak: Şeriatın hükmüyle idam edilmek anlamına gelmektedir.

B.T: ...fetvâ virüp Mansûrvâr ber-dâr olup *keşte-i şemşîr şer'-i şerîf olmuşdur* (s.207).
(...fetva verilerek Mansur gibi darağacına çekilmiş ve şeriat kılıcının hükmüne uğramıştır(idam edilmiştir).)

48. Medfûn Olmak: Gömülmek, defn edilmek anlamına gelen mefdûn ifadesi, ölüm anlamı taşımaktadır.

B.T: Sene tokuz yüz elli üçde civâr-ı mülk-i gaffârda âsûde olup Südlüce nâm makâmda *medfûn olmuşdur* (s.241)
(953 yılında, bağışlayıcı Allah'ın mülkünde huzura kavuşmuş ve Südlüce adlı yerde gömülmüştür.)

SONUÇ

Ölüm insanlık tarihinde her zaman önemli bir mesele olmuş ve edebi metinlerde en sık işlenen temalar arasına girmiştir. Her kültür ve devirde farklı anlamlar taşıyan ölüm eski Türk edebiyatında zengin bir söz varlığıyla ele alınmıştır. Türkçenin kelime hazinesinin zenginliği sayesinde ölüm kavramı doğrudan ifade edilmek yerine farklı ifade biçimleri ile dolaylı yoldan anlatılmıştır. Böyle ölümün ürkütücü yüzü ve insanın üzerinde bıraktığı olumsuz hisler biraz da olsa hafifletilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada Beyânî Tezkiresi'ndeki şairlerin biyografilerinden yola çıkarak ölüm kavramının kaç farklı biçimde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre ölüm kavramının tezkirede doğrudan bir anlatım yerine kapalı anlamla dolaylı yolda ifade edildiği tespit edilmiştir. Tespit edilen kırk sekiz farklı ölüm biçiminde dönemin dil özelliklerinin, toplumun benimsediği inanç sisteminin, edebi geleneğin, kültür ve değerlerin etkili olduğu görülmektedir. Böylelikle ölümün insan üzerinde bırakmış olduğu olumsuz etkisinin hafifletilmesi amaçlanmıştır. Eserde ölüme olan yaklaşımın dinî esaslara dayandığı görülür. Ölüm, İslam dini temel alınarak ifade edilmiştir. Tespit edilen ölüm kavramlarında dünyanın geçici olduğu ve kalıcı olanın ahiret olduğu vurgulanmıştır. Her insanın kaderinde ölüm olduğu ve bir gün Allah'ın

yazmış olduğu yazığa boyun eğerek her insanın öleceğinin “Kazâ-yı mahtûma rızâ vermek, kazâ-yı baht etmek, emr-i mahtûma râzî olmak” ifadeleri ile yansıtılmıştır. Ölümün bir son olmadığına, fani olan bu dünyadan baki ve hakiki olan ahirete yolculuk ve göç olduğu inancına “Âhirete intikal/nakl etmek, âlem-i kudse intikâl ve irtihâl etmek, bahr-i fenâyâ gark olmak, terk-i cihân-ı fânî etmek âlem-i bekâya rıhlet etmek, terk-i âlem-i fânî etmek” ifadeleriyle işaret edilmiştir.

Sonuç olarak ölümün farklı şekillerde, edebî bir dille ele alınışı ölümün insan üzerindeki korkutucu ve üzücü olan etkisini bir nebze de olsa hafifletmiştir. Yazar, toplumun benimsemiş olduğu inanç, kültür, gelenek ve göreneklere dayanarak her insanın ölümle bir gün yüzleşeceği, bu dünyanın kalıcı olmadığı, asıl hayatın öbür dünyada olduğu, ölümün bir son değil yeni bir başlangıç olduğu, defnedilmeyi, ölümle Allah’a kavuşmayı farklı şekillerde ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abik, D.A.D. (2005). Türkçede “Vefât” Kelimesi ve Yardımcı Fiilleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Araz, R. (2007). *Yûnus’ta Gördüğümüz İnsan Sevgisi ve Hoşgörü Yaklaşımları...*, Mürekkap, Kültür Sanat Edebiyat Serisi.
- Beyânî. (2017). *Beyânî Tezkiresi*. (Hazırlayan: Aysun Sungurhan). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Biçer, Ü. (2021). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ölüm Kavram Alanına Ait Söz Varlığı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çelik, İ. (2010). Türk tasavvuf düşüncesinde ölüm. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(40), 119-146.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük Eski ve Yeni Harflerle*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Muallim, N. (2009). *Lügat-i Naci*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şemseddin, S. (2021). *Kamus-ı Türki*. Yeditepe Yayınevi.
- Şükün, Z. (1996). Farsça-Türkçe Lugat, Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ. MEB Yayınları
- Tatçı, M. (1998). *Yûnus Emre Dîvânı*. Akçağ Yayınları.
- Türk Dil Kurumu . (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabalcı Yayınları.
- Yazoğlu, R. ve İmamoğlu, T. (2007). Mevlânâ Düşüncesinde Bir Ölümsüzlük Tecrübesi Olarak İradî ve Doğal Ölüm. A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*.
- Yılmaz, A. (Ed). (2012). *Türk İslam Edebiyatı El Kitabı*, Giriş. Grafiker Yayınları.

Çevrimiçi Kaynaklar

<https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2025).

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

Yazarların Katkı Oranı

1. yazar %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür

Herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından destek alınmamıştır.

Etik Komisyon Onayı

Etik kurul onayı gerektiren bir çalışma yoktur.